
A fiatalkorúak büntetés-végrehajtási reformja és problémái a rendszerváltozást követően

Lőrincz József*

---

1. A fiatalkorúak büntetőjogi szankciórendszerének reformja

a 90'-es évek elejétől a bűnügyi tudományok reprezentáns képviselői egyre türelmetlenebbül sürgették a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntető szankciók reformját. Az okok közé tartozott a fiatalkorú bűnözés mennyiségi növekedése éppúgy, mint a bűnügyi tudományok új eredményei, vagy a nemzetközi szervezetek egyezményei, ajánlásai. A büntetőjog 1989 óta tartó folyamatos korrekciója annak ellenére nem érintette a fiatalkorúakra vonatkozó szabályozást, hogy a kriminálpolitika és a törvényhozás egyaránt felismerte, hogy a fiatalkorúak büntető-igazságszolgáltatási rendszere mind szellemiségében, mind gyakorlatában jelentősen elmarad a modellnek tekinthető modern polgári államok hasonló intézményeitől. A késedelem okaként felmerülő érvek sorában megtalálhatóak voltak a megfelelő anyagi-eljárásjogi koncepciók hiányával, a gyermek- és ifjúságvédelem intézményrendszere átalakításának időigényével összefüggő hivatkozások.¹

A 90-es évek közepéig a hazai büntetőjog-elméletben szinte polémia nélkül vált uralkodóvá az a felfogás, hogy a „nullum crimen sine lege” és a „nulla poena sine lege” garanciális elvein felépülő, ám a fiatalkorú bűnelkövetőkkel kapcsolatos szociális célokat és funkciókat is ellátó igazságszolgáltatási rendszer kialakítására kell törekedni. A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi reformtörekvések lényegét és korlátait *Lévay Miklóson* kívül *Nagy Ferenc*² fogalmazta meg. Mindketten kiemelték, hogy a fiatalkorúak büntetőjogát akár a Btk.-ban, akár önállóan szabályozzák a jövőben, *annak büntetőjognak kell maradnia, illetve lennie*. A szerzők számára kiindulópont, hogy a fiatalkorúaknál is csak a bűnösen megvalósított bűncselekmény kimerítése jelentheti a büntetőjogi beavatkozás és felelősségre vonás alapját, továbbá, hogy *„a büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazását nem határozhatja meg a büntetőjogilag felelősségre vonható*

---

* Címzetes egyetemi tanár, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

¹ LÉVAI Miklós: A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntető szankciók reformja. *Magyar Jog*, 1994/6. 340.

² NAGY Ferenc: A fiatalkorúak büntetőjoga reformjának szükségességéről. *Magyar Jog*, 1994/5. 289.

fiatalkorú nevelési, illetve kezelési szükséglete. A büntetési tételek észszerű redukálásával, a lehetséges legkisebb, de még szükséges büntetőjogi beavatkozással kell kifejezésre juttatni a közösség, a társadalom tagjai, de a bűnelkövető felé is, hogy a megsértett büntetőjogi norma változatlanul, a jövőben is érvényes és érvényesülnie kell.

A fiatalkorúak büntetőjogi szankciórendszerét is érintő jogszabály-módosulásra 1995-ig kellett várni. A *Btk.-nak az 1995. évi XLI. törvénnyel való módosítására* a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény és a magyar jogrendszer összhangjának megteremtése kapcsán került sor. A jogharmonizáció egyik legfontosabb mozzanata volt, hogy érvényesült az Egyezmény 37. Cikkének b) pontjában foglalt az az alapelv, miszerint fiatalkorúval szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása csak végső eszközként és a lehető legrövidebb időtartammal alkalmazható. A Btk. módosításakor a jogalkotó azt a megoldást alkalmazta, hogy érintetlenül hagyta a Btk. 108. § (2) bekezdését, amely kimondja, hogy *„büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető”*. Ezen egy újabb bekezdés beiktatásával azonban továbblépett, amikor kiemelte: *„szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el”*. [108. § 3 bek.]. Tehát akár az intézkedések, akár a büntetések közül előnyben kell részesíteni azokat, amelyek nem eredményeznek szabadságelvonást. Mint azt a törvény indokolásában külön kihangsúlyozta, *„a Btk. 108. § (3) bekezdése azt hivatott biztosítani, hogy a fiatalkorú környezetéből történő kiemelésére – különösen szabadságvesztés végrehajtása céljából – csak kivételesen, végső esetben kerüljön sor”*.

2. A fiatalkorúak szabadságvesztés-büntetésének végrehajtása

2.1. Reformtörekvések a szabályozásban. Míg a javítóintézetek pedagógiai légköre a rendszerváltozás után a szakirodalom és a gyakorló szakemberek elismerését vívta ki, addig a jórészt a társadalmi nyilvánosság elől elzárt fiatalkorúak szabadságvesztésének végrehajtása a médiák kedvelt és gyakran látogatott területévé vált. A tököli intézetben feltorlódott, évtizedes, megoldatlan ellentmondásokat különösen az intézeti szubkultúra nehezen kezelhető brutalitását, a haszonelvű munkáltatásnak a felnőttekétől semmiben nem különböző rendszerét, a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott bánásmód militáns rigorózusát a közvélemény elé táró médiák felgyorsították a problémák megoldására, a kiütkeresésre irányuló törekvéseket. Az előző évtizedek elméleti és gyakorlati vizsgálatait és tapasztalatait egyaránt arra mutattak, hogy a fiatalkorúak zártintézeti foglalkoztatása rendkívüli odafigyelést igényel. Idejük és energiáik minél teljesebb, konstruktív és életkori szükségleteiknek megfelelő alternatív programokkal kitöltése a végrehajtás sikerét, míg ennek elhanyagolása, magukra hagyásuk, tétlenségük az intézmény diszfunkcionális kudarcát eredményezheti.

A büntetés-végrehajtás helyzetét tárgyaló kormány 1992 februárjában hozott határozatot – több más kérdés rendezése mellett – a fiatalkorúak büntetés-

végrehajtása jogi, szervezeti reformjának kimunkálására, ezen belül a fogva tartás tárgyi és humán feltételeinek javítására, az újrendszerű, oktatásra és szakképzésre orientált foglalkoztatásra.³ A kormányhatározat alapján a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága komplex vizsgálatot folytatott és az Igazságügyi Minisztérium számára részletes előterjesztést készített a fiatalok szabadságvesztés-büntetésére végrehajtásának fejlesztésére.⁴ Az előterjesztés kifogásolta, hogy a fiatalok igazságszolgáltatási rendszerének a büntető jogágak közötti harmonizációja nem valósult meg, tapintatosan célozva arra, hogy kívánatos lenne egy, csak a fiatalok igazságszolgáltatását szabályozó jogszabály megalkotása. Az előterjesztés további elképzelései a szabadságvesztés végrehajtásának reális fejlesztési terveit tartalmazták. Ezek sorában az elhelyezés, az oktatás, képzés, munkával foglalkoztatás kérdései szerepeltek. Ezeknek a reformgondolatoknak a többsége azonban csak jámbor óhaj maradt.

A Bv. Kódex 1993-as módosítása a szabadságvesztésre ítélt fiatalok végrehajtásában annyiban jelentett előrehaladást, amennyiben az a felnőtteket is érintette. A legjelentősebb változások az elítélt emberi, állampolgári jogai respektálásának, a nyitottság, ezzel az érdekeltségre építő progresszivitás elve kiterjesztésének, az elítéltek fokozott jogvédelmének új szabályozásából fakadtak. A büntetés-végrehajtási törvényhozás a fiatalok speciális, a felnőttektől távolodó szabályozásához most sem rendelkezett megfelelő elméleti előzményekkel, sem olyan szándékkal, hogy ezeket az elméleti előzményeket kidolgoztassa. A felnőttekre vonatkozó szabályozás egyszerű adaptációja a fiatalok fejlődési sajátosságait, a számukra adekvát felelősségi és kezelési formákat figyelembe nem vevő megoldásokhoz vezetett.

Jelentős előrelépésnek tekinthető azonban, hogy az 1995. évi XLI. törvény rendelkezett a fiataloknak a javítóintézetben végrehajtandó előzetes letartóztatásáról. A törvényhozó szándéka szerint ezek az intézetek egyrészt alkalmasak a büntetőeljárás lefolytatásához szükséges biztonságos őrzést biztosítani, másrészt itt már megkezdődhet a fiatalok megismerési-nevelési folyamata.

A fiatalokkal szembeni szemléleti és jogalkotási bizonytalanságok ellenére a 90-es években is történtek erőfeszítések a végrehajtás korszerűsítésére. Ebben azonban a hosszabb távú kormány- és szakminisztériumi programok kevésbé voltak eredményesek, mint a helyi intézeti törekvések. A fiatalok büntetés-végrehajtási intézetében (Tököl) a 90-es évek elején ígéretes kísérletek történtek a nemzetközi gyakorlatban jól bevált progresszív rendszer bevezetésére. Ennek lényege, hogy a fiatalok az intézeti követelmények teljesítésével az intézet ideiglenes elhagyását is lehetővé tevő félig nyitott részlegbe kerüljen. A 90-es évek közepére megállapíthatóvá vált, hogy a kilátásba helyezett előnyök hatására a korábbi években nehezen kezelhető intézeti szubkultúra agresszivitását sikerült csökkenteni. A 90-es évek végén a büntetés-végrehajtás általános szigorítása a

³ A Kormány 3065/1992. sz. határozatának 5. pontja.

⁴ Előterjesztés miniszteri értekezletre a fiatalok szabadságvesztés büntetésére fejlesztésére, elhelyezésük, oktatásuk és képzésük, foglalkoztatásuk optimális feltételeinek megteremtésére. BVOP. 1993. január 16.

progresszív szisztéma jelentős korlátozásával járt. A továbbra is fennmaradó *rezsimrendszer* lényege a fiatalkorúak megfelelő csoportképzése személyiségük pszichológiai és pedagógiai megfigyelése alapján. Az intézeti pszichológus, illetve nevelő javaslatára ún. *korrekciós csoportba* helyezték az elesettebb, társaiknak kiszolgáltatott és ezért fokozott védelemre, gondozásra szoruló fiatalkorúakat, illetve külön csoportba azokat, akik agresszivitásuk miatt jelentettek veszélyt társaikra vagy önmagukra. A *gyógyító-nevelő csoportba* elsősorban a kényszergyógyításra kötelezettek (alkoholisták, kábítószeresek) és a személyiségzavarosok kerültek.⁵

A 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) néhány, a fiatalkorú fogvatartottak számára lényeges változást eszközöl. A reintegrációnak a fiatalkorúak életkori sajátosságait érintő kiemelt jelentőségét hangsúlyozza, amikor kimondja, hogy a bv. intézet *„nevelési programját, a fiatalkorú egyéni fejlesztési tervét a fiatalkorú társadalmi beilleszkedésének elősegítése, ennek érdekében beilleszkedési zavarai enyhítése, pszichés állapota rendezése, iskolázottsága, szakmai képzettségének fejlesztése, az alapvető erkölcsi normák elfogadtatása, az egészséges életmódra való felkészítése érdekében a gyermekek és az ifjúság védelméért felelős miniszter felügyelete alá tartozó javítóintézetek szakmai tapasztalatai felhasználásával, azokkal együttműködve alakíthatja ki”*⁶. A javítóintézetek szerepének és tapasztalatainak bevonása fontos, új elemként jelenik meg a szabályozásban, hiszen a javítóintézetekben megalakulásuk óta jelentős szakmai tapasztalat halmozódott fel, míg a fiatalkorúak szabadságvesztés-büntetése végrehajtásának szervezeti rendszere és szemlélete más irányban alakult. A fiatalkorúak szabadságvesztés-büntetésének végrehajtását 1952-ben helyezték a Belügyminisztérium, illetve az 1954-ben létrehozott Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága irányítása alá, ekkor szűnt meg a javítóintézetekkel közös igazságügy-minisztériumi felügyeleti rendszer. A büntetés-végrehajtás szervezetének irányítási szellemisége ettől kezdve lényegesen eltért, s jelenleg is eltér a javítóintézeteknek a fiatalkorú növendékeket kezelő, alapvetően (kriminál)pedagógiai, gyermekvédelem-közeli felfogásától. A súlyosabb bűncselekményért szabadságvesztésre ítélt fiatalkorúak ügye a bv. szervezetet főképpen a fiatalkorúak megnövekedett biztonsági kockázatának fenyegetése foglalkoztatta, ahelyett, hogy a személyiségükhöz közelálló módszerekkel és eszközökkel rendelkező végrehajtási rendet fejlesztettek volna ki.

A fiatalkorú elítéltek előéletének vizsgálatai egybehangzóan a családi élet valamiféle zavarait mutatják ki. Többségük hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetű családokban nevelkedett, kitéve többféle negatív környezeti hatásnak. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a korábban mégoly konfliktusos családi kapcsolatok ellenére a fiatalkorú családhoz – szülőkhöz, testvérekhez stb. – kötődési igénye általában fokozódik a szabadságvesztés ideje alatt. A családtagok részéről is érezhető a felelősségérzet, amit az anyagilag is megterhelő látogatások és más kapcsolati formák (pl. csomagküldés) sokszor erőn felüli vállalása is jelez.

⁵ LŐRINCZ József – CSÁNYINÉ LUKÁCS Emese: *Akiket nevelésre ítélték*. Fiatalkorúak Bv. Intézete, Tököl, 2013. 136–138.

⁶ Bv. tv. 193. § (6) bek.

Ez az állapot lehetőséget teremt az akut, családon belüli konfliktusok feloldására, a szabadulás utáni beilleszkedés érdekében történő kölcsönös együttműködésre. A Bv. tv. új rendelkezése szerint kiemelt figyelmet kell fordítani a fiatalkorúak családi és más pozitív külső kapcsolatainak fenntartására és fejlesztésére, hiszen reintegrációjuk sikere jórészt a szabadulásuk utáni, főképpen családi környezet fogadókészségétől függ. Ennek elősegítése érdekében a fiatalkorúak részére a törvény bevezeti a *családi konzultáció* és a *családterápia* intézményét. A Bv. tv. 194. § (1) bekezdésében foglaltak alapján *„a fiatalkorú saját vagy a törvényes képviselő kérelmére és a bv. intézet engedélyével, háromhavonta családi konzultáción vehet részt, amely a bv. intézetben megvalósuló kötetlen kapcsolattartási forma. A családi konzultáción a szülő, valamint az vehet részt, aki a Polgári Törvénykönyv alapján a fiatalkorúval kapcsolattartásra jogosult.”* A (2) és (3) bekezdés szerint *„a fiatalkorú – a bv. intézet lehetősége szerint – saját vagy a törvényes képviselő kérelmére és a bv. intézet engedélyével családterápiás foglalkozáson vehet részt [...]. A fiatalkorú családterápiás foglalkozáson való részvétele kivételesen a bv. intézeten kívül is engedélyezhető”*. A családi konzultáció kötetlen formájával ellentétben a családterápia rendszeres, egymásra épülő tematikus foglalkozás-sorozat, amelynek segítségével a szakképzett családterapeuta hozzájárul a családban mutatkozó problémák okainak felderítéséhez, a tüneteket produkáló egyénnel és a családdal közös együttműködésben. A pszichológus a családterápia során – a lehetőségekhez mérten – próbálja optimalizálni a család rendszerének működését. A segítő célú családi konzultáció illetve családterápia az intézet engedélyével folytatható, amely magában foglalja ugyanakkor annak mérlegelését, hogy a szülő jelenléte a fiatalkorú érdekét szolgálja-e, valamint veszélyezteti-e az esetleges büntetőeljárás eredményességét és/vagy az intézet rendjét és biztonságát. Ennek értelmében a családterápiás foglalkozások számát és helyszínét a terápiás szükségletek és a progresszív rezsim elemeinek ötvözete határozza meg.⁷

A 90-es években végzett felmérések szerint a fiatalkorúak intézetébe befogadottak közül iskolába nem járt, illetve csak egy-két osztályt végzett, de olvasni-írni nem tud az elítéltek 8-10%-a, az általános iskola 8 osztályát pedig mindössze 50-60%-uk végezte el. A Bv. kódex '93-as novellája a fiatalkorúak oktatásra kötelezését szűkítette, amikor összhangba hozta azt a 16. életév betöltéséig terjedő tankötelezettséggel. Ebből következően a 16. életévüket betöltött fiatalkorúak általános iskolai részvétele önkéntessé vált, egyben a büntetés-végrehajtás feladatává, hogy a részvételben a fiatalkorúakat érdekeltté tegye. A hatályos Bv. tv. számos olyan elemet tartalmaz, amely elő kívánja segíteni a fiatalkorúak iskolarendszerű oktatását. Fontos kiemelés tartalmaz a törvény 199. § (2) bekezdése, miszerint *„(A) tanulmányi eredményt és a szorgalmat az egyéni képességek alapján kell értékelni”*. E fiatalkorúak esetében – akik jórészt sajátos nevelési igényűek – ugyanis rendkívül fontos, hogy ne egy általánosan meghatározott mérce szerint kerüljenek elbírálásra. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 45. § (3) bekezdése sajátos nevelési igény esetén lehetővé

⁷ CZENCZER Orsolya: *Fiatalkorúak az új Bv. Kódexben*. In: Hack Péter – Koósne Mohácsi Barbara (szerk.): *Emberek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 175.

teszi, hogy a szakértői bizottság 23 éves korig meghosszabbítsa a tankötelezettséget, amely a bv. intézetekben fiataloké, a 21. életév betöltéséig lehetséges. Tehát már a törvény előkészülete során is megfogalmazódott az igény a sajátos nevelési- és értékelési szempontok bevezetésére.

A Bv. tv. 203. § (1) bekezdésében különös hangsúlyt fordít a fiatalok testi, lelki és szellemi egészségének megőrzésére, amikor a dohányzást – még a törvényes képviselő engedélye ellenére is – tiltja. A Bv. tv. 193. § (4) bekezdésében a korábbi, a felnőttkorúakéval azonos szabályozástól eltér, amikor a fiatalok magánelzárás fenyegetésének maximális tartamát börtönben 10, fogházban pedig 5 napra csökkenti. A fenyegetéssel járó joghátrányok alóli kivételek az iskolai oktatáson kívül a reintegrációs programokon való részvétellel bővülnek.

2.2. Problémák a végrehajtás gyakorlatában. A legtöbb államban jelentős erőfeszítéseket tesznek a fiatalok elítéltek külön intézeti elhelyezésére. Ebben a kis létszámú (40-200 fős), familiáris hangulatú intézetek és a beutaltak többnyire egyéni elhelyezése jelenti a követendő modellt. Hazánkban az 1908-as novella alapján létrehozandó külön intézet megteremtése nem csupán a felnőttkorúak káros befolyásától, a nekik való kiszolgáltatottságtól mentesített; fontos volt azért is, mert a fiatalok intézeteiben egy sajátos légkör, szellem megteremtése vált szakmailag indokolttá, amelyben megfelelő infrastruktúrát, iskolát, tanműhelyt, perspektívát kínáló munkaoktatást és munkafoglalkoztatást, sport- és egyéb közművelődési lehetőségeket biztosíthattak. A novella alkotóiiban az amerikai Elmira Reformatory és az angol Borstal-rendszer követésének gondolata fogant meg, amikor a honi fiatalok fogházának ideáját szárnyára bocsátották. Egy évszázad után megállapítható, hogy ez az idea nem valósult meg, annak ellenére, hogy a honi szabályozás mindmáig előírja a külön büntetés-végrehajtási intézetet. 1908 óta csupán 1963-ban Tökölön került sor homogén, csak fiatalok befogadását ellátó intézet kialakítására. E homogén intézet fenntartása azonban nem bizonyult hosszú életűnek. A 70-es évek közepén a külső – nyomdaipari, vasbetonipari és elektromos műszeripari – vállalatokkal bővülő kooperáció lehetővé tette a Dunai Vegyipari Vállalat elnevezéssel önálló iparvállalat alapítását, amely a munkáltatást bevétel-orientálttá tette és megkezdődött az intézet betelepítése a hatékonyabb munkát végző felnőttkorú elítéltekkel: a 80-as évek elejétől az ezredfordulóig a fogvatartotti állomány harmada, az ezredforduló után kétszerese, 2010-től napjainkig létszámuk a fiatalok tízszeresére emelkedett.

A fiatal elítéltek regionális és korszerűbb körülmények közötti elhelyezésében jelentős fejlemény három, kisebb befogadású intézet rendszerbe állítása. Először Kecskeméten merült fel annak a gondolata, hogy a helyi és környékbeli fiatalok fogvatartottak részére is alkalmas elhelyezést biztosíthatnának. Az 1993-as adatok szerint a kecskeméti intézet 52 fő előzetesen letartóztatott fogadott be, közülük 32 fő kapott letöltendő szabadságvesztés-büntetést. Az átvett – korábban katonai – objektum szabad, beépítésre alkalmas területe és már meglévő létesítményei szinte kínálták a lehetőséget egy regionális kis intézet prototípusának létesítéséhez. Az épületegyüttes műszaki átadása 1997 novemberében történt meg, üzemeltetésre a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet 1997

decemberében vette át. Az épület zárt jellegű, korszerű biztonsági és technikai berendezésekkel ellátott. 30 fő fiatalok fogvatartott egyszemélyes elhelyezését, őrzését, nevelését, kezelését, foglalkoztatását, ellátását biztosítja.⁸

2002-ben folytatódott a fiatalok büntetés-végrehajtása intézeti infrastruktúrájának fejlesztése egy újabb regionális intézet létesítésével. A Miskolc közelében levő Szirmabesenyőn telepített Fiatalok Regionális Bv. Intézetének épülete eredetileg a szigorított javító-nevelő munka végrehajtására, majd 2001-ig – a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet II. objektumaként – a dolgozó, enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) alá eső fogvatartottak elhelyezésére szolgált. A fiatalok férfiakat 2002 márciusától szállították az intézetbe, ahol 115 férőhelyet alakítottak ki. A zárkák hatfősek, emeletes ágyakkal. A fogvatartottakat három szinten, elkülönítetten helyezték el (fogház, börtön, előzetes), a tetőtérben a közösségi helyiségek, könyvtár, tantermek kaptak helyet.

2006-ban Pécsen nyílt meg Magyarország legújabb és a legmodernebb elvárásoknak megfelelő, 50 fiatalok részére fenntartott Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete. A PHARE-projekt keretében létrejött intézményben fiatalok fiúk szabadságvesztés-büntetését és letartóztatásának feladatait látják el. A fogvatartás korszerű épületegyüttesben történik, az intézet az európai elvárásoknak megfelelő elhelyezést biztosít (1, 2, 3 személyes zárkák is találhatóak), az objektum berendezései, felszerelési tárgyai korszerűek.⁹

A regionális intézetek létrehozása a fejlesztésnek két jelentős tételét valósította meg: egyfelől megszüntette a zsúfoltságot, másfelől elősegítette a regionális elhelyezést, amely a hozzátartozók számára megkönnyítette a megközelíthetőségét. A fiatalok négy intézetének létesítése azonban hátrányokkal is jár. E tanulmány megírásának időpontjában létszámuk nem éri el a 150 főt. Ez az alacsony létszám a fogvatartásuk mind a négy intézetében a jelentős számú felnőttkorú elítélthez képest elenyésző kisebbséget alkot, ez pedig a homogén elhelyezés hiányosságának minden problémáját előhívja, különösen a foglalkoztatásban, illetve szakspecifikus szakemberek hiányában. E körülmény jelentősen befolyásolja az életkori sajátosságoknak megfelelő légkör és sajátos infrastruktúra kialakítását. A két kisebb befogadású, modern intézet telepítésének hátránya, hogy részben a korlátok közé szorított tér és a kis létszámadottságok miatt a munkahely, tanműhely, sportlétesítmény célú bővítés nem lehetséges, de nem is optimális. A két nagyobb befogadású intézet elavult építészeti megoldása és leamortizálódott állapota hátráltatja a szakmai munkát.¹⁰

Az elmúlt évtizedek elméleti és gyakorlati vizsgálatai és tapasztalatai egyaránt arra mutatnak, hogy a *fiatalok zártintézeti foglalkoztatása* rendkívüli odafigyelést igényel. Idejük és energiánk minél teljesebb, konstruktív és életkori szükségleteiknek megfelelő alternatív programokkal kitöltése a végrehajtás sikerét, míg ennek elhanyagolása, magukra hagyásuk, tétlenségük az intézmény

⁸ LŐRINCZ József: *Emlékkönyv a kecskeméti bv. intézet fennállásának centenáriuma*. Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet, Kecskemét, 2004. 29–30.

⁹ LŐRINCZ – CSÁNYINÉ: i.m. 150.

¹⁰ LŐRINCZ József: *Fiatalok büntetés-végrehajtása néhány nemzetközi norma mércéjével. Kriminológiai Közlemények*, 2011/69. 207.

diszfunkcionális kudarcát eredményezheti. A fiatalok foglalkoztatási struktúráját tekintve hagyományosan kiemelhető a szervezetszerű, általános- és középiskolai oktatás, ami jelenleg kb. 40 százalékukat köti le hasznosan. Ez azonban jó esetben is idejüknek és kapacitásuknak egy részét érinti, a számukra különösen kívánatos munkaoktatás és a munkaerőpiaci esélyeiket növelő munkavégzés tekintetében azonban számottevő az elmaradás. Végignézve az elmúlt évtizedeken, a fiatalok munkával foglalkoztatása abban különbözött a felnőttekétől, hogy a haszonnal kecsegtető munkáltatást a megbízhatóbb és felkészültebb felnőttekkel végeztették, a fiatalok közül csak kevesen jutottak rendszeres munkavégzési lehetőséghez. A szakmunkára betanítás – magasabb költségigényének teljesíthetlensége miatt – áldozatul esett a profitorientált munkáltatásnak. Emellett a fiatalok konstruktív és perspektívát kínáló munkaoktatása és munkavégzése szinte teljesen ismeretlen a hazai büntetés-végrehajtásban, mint ahogy a tanműhelyek létesítése is csak a tervezetekben maradt. A készségek és képességek fejlesztésének jó terepe lenne a szabadidő strukturált, alternatív eltöltése. A pénzhiány azonban minden intézetben szűk korlátok közé szorítja a szakköri tevékenységet illetve külső specialisták szolgáltatásainak felhasználását. Az intézetek sokszor rendkívüli erőfeszítései ellenére a fiatalok foglalkoztatottságának hiányosságai – mint ezt az elmúlt évek eseményei is kézzelfoghatóvá tették – az elítéltek tétlenségét növelték, egymásra utaltságuk sokszor brutalitásba átcsapó szubkultúrát hozott létre, amelyet fokozottabb éberséggel és keményedő fellépéssel tudott a személyi állomány féken tartani.

A Bv. kódex 93-as novellája a fiatalok oktatására kötelezést szűkítette, amikor összhangba hozta azt a 16. életév betöltéséig terjedő tankötelezettséggel. Ebből következően a 16. életévüket betöltött fiatalok általános iskolai részvétele önkéntessé vált, egyben a büntetés-végrehajtás feladatává, hogy a részvételben a fiatalokat érdekeltté tegye. Az érdekeltté tétel (pl. ösztöndíj) a fiatalok egy részének fenntartotta a tanulási kedvét, mégis a bizonytalan pályázati forrásokra támaszkodó érdekeltségi rendszer hosszabb távon kevésbé eredményes, mint az oktatásban részvételre kötelezés. Erre lehetőséget kínálna a nemzeti köznevelésről szóló, fentebb idézett törvény, amely lehetővé tenné a tankötelezettséget a fiatalok intézetében tartózkodás felső korhatáráig, a 21. életév betöltéséig. Az intézetek – feltehetően a szervezési és anyagi korlátok miatt – nem élnek ezzel a lehetőséggel. Megfontolásra érdemes, hogy a szocializációs hiányok pótlásának, a fiatalok társadalomba való visszailleszkedésének elősegítésére a büntetés tartama idejére az általános iskolai képzés és a szakképzés kerüljön a fiatalok intézeti hatásrendszerének középpontjába, míg a munkavégzés kiegészítő jellegű, illetve hobbi-tevékenység legyen.

A javítóintézetek személyi állományától eltérően a szabadságvesztés végrehajtásában résztvevő intézetekben akut probléma a speciálisan képzett szakemberek hiánya. Valamennyi, büntetés-végrehajtással kapcsolatos nemzetközi ajánlás tartalmazza azt a követelményt, hogy a fiatalok gondozását, kezelését, nevelését speciálisan felkészült személyzetnek kell ellátnia. Az alkalmazott korrekciós nevelés a felnőttekétől eltérő egyéni és csoportkezelést

igényel, figyelemmel még kialakulatlan személyiségükre, felhasználva a körükben meglévő erős kortársi vonzásra és versengésre való hajlamot, a hierarchia-képződés sajátosságait, végezve az egyéni és csoportteljesítmény folyamatos kontrollját, mérését és értékelését.

A fiatalkorúak szabadságvesztése végrehajtásának szakmai problémáira egy 2007-ben bekövetkezett esemény különös erővel világított rá. 2007. október 13-án Tökölön 4 fő fiatalkorú fogvatartott a zárkatársát felakasztotta, aki annak következtében elhalálozott. Az ezt követő vizsgálat kimutatta, hogy a fiatalkorúak intézeteiben 1998 és 2007 között csaknem félszáz esetben fordult elő a fiataloknak egymás elleni súlyos bűncselekménye – az emberölésen kívül emberölési kísérlet, kényszerítés, szemérem elleni erőszak, súlyos testi sértés, rablás, lopás. Az intézetek minden esetben teljesítették a felelősségre vonás törvényes előírásainak szigorú betartására, anélkül azonban, hogy a nagyszámú erőszakos cselekmény háttérének, az intézetek diszfunkcionális működésének megszüntetésére törekedtek volna. Az egyes esetek után levont következtetések mindannyiszor arra vezettek, hogy a fiatalkorú életkori sajátosságaiból fakadó kiszámíthatatlansága és brutalitása fokozott biztonsági kockázatot jelent, ez pedig az éberség további fokozását, a személyzet és a fogvatartottak közötti bizalmatlanság növelését eredményezte. Ez a szakmai specializálódás a javítóintézetekben, ahol 130 éve az intézetek profilja csak a fiatalkorúakkal való foglalkozás, nem okoz gondot; a zártintézeti nevelőképzésnek a gyógypedagógia egyik szektoraként szervezett pszichopedagógiai képzés jó szolgálatot tett. A szabadságvesztés végrehajtása területén azonban, ahol nem történt meg a felnőtt végrehajtásról való szervezeti, irányítási, költségvetési elkülönülés, a személyzet intézményes specializálódása nem, vagy csupán intézeten belül, egyes esetekben, átmenetileg valósult meg. A felnőttkorúak és a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetei közötti személyzeti konvertálódás nem csupán vezetői szinten, de munkatársi szinten is a speciális felkészültségre tekintet nélkül történik ma is, ezt tetézi a tartós alulfinanszírozottságból és kiábrándultságból fakadó, időnként rendkívüli fluktuáció. Röviden: a fiatalkorúak szabadságvesztés-büntetése végrehajtásának nincs professzionálisan felkészült szakembergárdája. Az ezredforduló után a szabadságvesztésre ítélt fiatalkorúak létszámának jelentős csökkenésével még csekélyebb figyelmet kaptak.¹¹

A felmérések szerint az utóbbi két évtizedben sem lettek könnyebbek a fiatalkorú szabadulók beilleszkedési esélyei. Az alacsony általános és szakmai képzettség többségüket a munkanélküliség veszélyével fenyegeti, jelentős hányaduk ezért kiszorul a munkaerőpiacról. Jobb esetben folyamatos megélhetésüket feketén végzett munkával próbálják biztosítani, ami átmenetileg hozzájárul ugyan helyzetük javításához, hosszabb távon azonban újabb csapdákat rejt. A szabadulóknak reintegrációjukat nehezítő társadalmi előítéllettel is szembe kell nézniük.

A fenti problémák megoldása érdekében változatlanul aktuálisnak tekintem Balogh Jenőnek 1909-ben írott sorait: „*Míg a felnőtt elítéltek megjavítása terén*

---

¹¹ LŐRINCZ (2011): i.m. 209.

még a legjobb lelkiéket is elhagyja a remény, addig az elbukott fiatalok felemelésének munkáját, legyen az bár megvalósíthatatlan eszmény, csüggedés nélkül végeznünk kell, mint a humanizmus parancsolta kötelességet. Ha azonban a dolgot mélyebben megvizsgáljuk, szemünkbe ötlük, hogy ez az emberbaráti tevékenység fiatalok ezreit menti meg a tisztességes munkának, közülük is százakat megóv attól, hogy ellenünk büntetteket kövessenek el, egyúttal az államot az óriási költségektől, amelyeket a büntetőeljárás lefolytatása, a börtönök fenntartása ma hazánkban okoznak. Eszerint a fiatalok megmentése olyan gazdasági cél is, melyet a társadalom értelmes részének szem előtt kell tartaniok.”¹²

---

¹² Részlet BALOGH Jenő: *A fiatalok és a büntetőjog*. Budapest, 1909. c. munkájából.